

MAS-konferensen 1998

- från stenåldersfynd i vattnet till handelsfartyg på land

AV LARS EINARSSON

Forskning och utbildning

Konferensen hölls på Södertörns högskola i Flemingsberg söder om centrala Stockholm. Platsen var väl vald, med tanke på den marinarkeologiska profilen som den nya högskolan har.

Programmet bjöd på en blandad kompot med föredrag. Först ut på plan var lärare och studenter från Södertörns högskola. Lektorerna Carl Olof Cederlund och Johan Rönnby redogjorde för högskolans mål och forskningsinriktning, och studenterna presenterade flera exempel på spännande problem som man söker svaren på. Per Decker undersöker ett möjligt drag, dvs en kanalliknande förbindelseled mellan två förhistoriska vikar, på östra Södertörn. Linda Linnskog studerar den förhistoriska bebyggelsens förhållande till kusten på Ornö i Stockholms södra skärgård. Hon hoppas på att spår under vatten kan ge förklaringar till bosättingarnas förändring under brons- och järnålder.

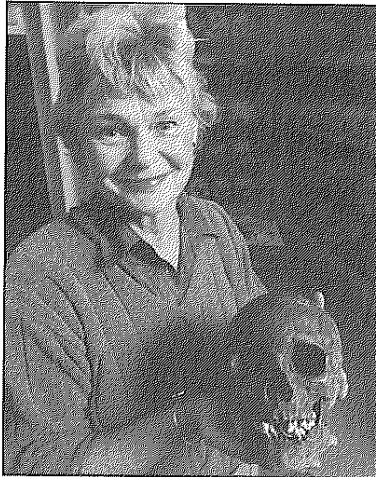
Jens Porne har intresserat sig för vrak av galärskepp i vattnen runt Skeppsholmen i centrala Stockholm. Rör det sig om ryska krigsbyten eller kan de ha ett annat ursprung? Jonas Kistner har studerat myten om ledungen, dvs krigsorganisationen under järnålder och tidig medeltid och Per Leijoneke planerar ett forskningsarbete kring något så exotiskt som ishavsarkeologi.

Benen från Kronan

Osteologen Ebba During, som bl a skrivit en bok om de döda på regalskeppet *Vasa*, berättade om forskningen om skelettmaterialet som påträffats på regalskeppet *Kronans* vrakplats. Ca 400 kg mänskliga kvarlevor har hittills bärgats från vraket. De berättar om besättningens hälsa, kroppslängd, försliktningsskador och vilken mat de ombordvarande ätit. Särskilt spännande är de krafti-

ga huggskador av skarpa vapen, som en stor mängd av besättningen tillfogats en kort tid innan dödstillfället. Allt pekar mot att det förekommit ett våldsamt handgemäng ombord på *Kronan* i samband med förlisningen.

dess varit besökt av nästan 2000 dykare. Marinarkeologer har systematiskt kartlagt nedbrytningen av vraket. Dykningen på vraket har resulterat i betydande inkomster för turistnäringen i området, men i kombination med naturlig erosion dessvärre medfört en kraftig nedslitning av vraket. Resultatet av kartläggningen av vrakets nedbrytning, kommer att ge viktig vägledning för hur man skall handskas med andra vrak belägna under liknande förhållanden.

Ebba During berättade om benen från Kronan. Foto: Björn Leijon.

Erik Enström, som var med om att starta MAS i slutet av 1970-talet, gav en personlig betraktelse över sällskapet verksamhet, och marinarkeologen, journalisten och författaren Catharina Ingelman-Sundberg presenterade ett personligt marinarkeologiskt potpurri över närmare trettio års erfarenhet av den marinarkeologiska världen.

Internationell utblick

Konferensens andra dag inleddes med två anglosaxiska föredrag. Den amerikanske marinarkeologen Hawk Tolson berättade om den virkeslastade skutan *Three Brothers* sista färd på Lake Michigan. Fartyget som sjönk i början av 1900-talet, blottades för några år sedan genom ett sandras på sjöbotten. Vraket har sedan

Engelsmannen Jon Adams, med gedigna marinarkeologiska erfarenheter från bl a undersökningarna av vraken av *Mary Rose* utanför Englands sydkust och den sk *Kraveln* i Nämndöfjärden i Stockholms skärgård, introducerade publiken i djupvattensarkeologi. Jon medverkade under förra året som sakkunnig vid en djuphavsexpedition i Medelhavet. Expeditionen leddes av det amerikanska oceanografiska Woods Hole Institutet, samma organisation som låg bakom upptäckterna av *Titanic* och *Bismarck*. Med hjälp av avancerad undervattens-teknologi, testades olika metoder för arkeologiskt arbete på mycket stora djup. I farvattnen mellan Italien och Nordafrika på drygt 800 meter djup, upptäcktes flera vrak med last av amforor. Med fjärrstyrda undervattensrobotar manövrerade inifrån en miniubåt, kunde värdefull information samlas in och föras till ytan.

Exploateringsarkeologi

Från de stora havsdjupen letade konferensen sig tillbaka till mer närbeläggna områden. Andreas Ohlsson från Bohusläns Museum, berättade om marinarkeologiska undersökningar i Mar-

strands hamn. Här ligger bl a flera vrak av svenska fregatter sänkta av den dansk-norske amiralen Tordenskjöld under 1710-talet. Dessa är nu utsatta för förstörelsehot, när kajen i den lilla västkuststaden måste förstärkas. Marinarkelogerna föreslår en rad åtgärder för att rädda kulturarvet under vatten.

Koggar och glasbottenbåtar

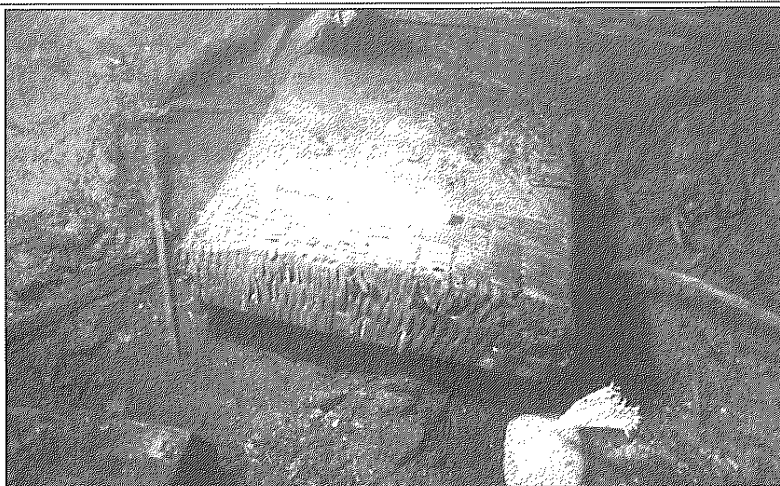
Roland Pettersson och Kenneth Johansson från Vänermuseet i Lidköping, visade på de stora mängder vrak som i synnerhet Roland kartlagt i vår största insjö. Vänermuseets ambitioner begränsas inte endast till dokumentation och registrering av vraken, man avser också gå vidare och göra vraken tillgängliga för både dykare och allmänheten som stannar på land.

Glasbottenbåtar och bilder projicerade på vattendukar är några av de pedagogiska grepp som Vänermuseet tänker använda för föra ut undervattenslandskapet till en större publik.

Sven Rosborn vid Fotevikens Museum i Höllviken, presenterade projektet Malmö Kogg. Utanför Skanörs kust på c a fyra meters djup, vilar resterna efter en kogg. Koggen, som är en medeltida fartygstyp, var Hansans lastdragare. Fotevikens Museum vill nu ta initiativet till ett replikbygge av den påträffade koggen. Projektet skulle, förutom att tillföra ny skeppsarkeologisk information, kunna engagera företag, institutioner och privatpersoner, i synnerhet arbetslösa. De positiva sideeffekterna av projektet skulle därmed kunna bli mycket stora. (Läs mer på sid 12 i detta nummer.)

Stenåldersfynd i vattnet och handelsfartyg på land

Niklas Björk, Södertörns högskola, tog konferensdeltagarna 5000 år tillbaka i tiden till den sk jägarstenåldern. Platsen för Niklas undersökningar är södra Vättern. I Huskvarnaviken har bl a svärd från bronsåldern (ca 1500-500 f.Kr.) och ytterligare ett par tusen år gamla flintavslag påträffats. Det rör sig om fynd från boplatser som numera ligger under vatten. Anledningen är att Vättern genom den successiva

Ett av de fynd som grävdes fram och bärgades från Kronan sommaren 1997. Det är en korgkista som innehöll tobak och kryddor. Foto. Kronanprojektet.

landhöjningen "tippar" åt söder. Futtiga 2 millimeter per år låter lite, men sett i ett 5000 årigt perspektiv handlar det om en nivåskillnad på 10 meter! Den här typen av marinarkelogiska undersökningsplatser är få i Sverige, medan danskarna grävt ett antal lokaler, ofta i samarbete med lokala sportdykare.

Johan Rönnby, Södertörns högskola, levererade senaste nytt om vraket av den sk *Kraveln* i Nämndöfjärden i Stockholms skärgård. Vraket är daterat till c a 1500, vilket gör det mycket intressant. Skeppsvrak från denna tid är nämligen sällsynta. Detta i kombination med ett omfattande fyndmaterial på vrakplatsen, kan ge oss ny information om skeppsbyggnadsteknik och livet ombord på ett fartyg från tiden för den svenska nationalstatens tillblivelse.

Lars Einarssons avslutande föredrag behandlade senaste nytt från undersökningarna av regalskeppet *Kronan* utanför Ölands ostkust. Ett tusental fynd bärgas från vraket varje år. *Kronan* synes vara en ousinlig källa av kunskap. Ett finmaskigt nät av information tecknar de skarpa konturerna av samhället och livet ombord på stormaktstidens största skepp.

Som en kontrast till *Kronan*, ett örlogsvrak under vatten, fortsatte Lars med att berätta om de nyligen avslutade undersökningarna av ett vrak på land. Det rör sig om ett uttjänt handelsfartyg av holländsk typ som efter att det övergivits använts som utfyllnad i det framväxande hamnområdet i Kalmar. Efter en kraftig grundstötning har fartyget tömts på sitt

innehåll, övergivits och därefter sänkts. Årsringsdatering av skeppsvirket, pekar mot att vraket byggts någon gång under perioden 1685-1715. Tack vare att vraket legat i tätt packat sediment, är det mycket välbevarat och därför framför allt av stort skeppsarkeologiskt intresse.

Kom med till Karlskrona 1999

Nästa MAS-konferens, i mars 1999, kommer att hållas på det nyligen invigda Marinmuseet i Karlskrona, där arrangörerna lockar med besök på Marinens dykarskola och utflykt i skärgården. En höjdare att se fram emot för den dyk- och marinarkelogiskt intresserade.

Skriv en rad till MAT

Synpunkter framkom på konferensen om att göra MAS mer intressant för vrakdykarna, särskilt genom artiklar i MAT. Detta tar vi till oss. Vi vill inte mista landets sportdykare som medlemmar. Ni som har spännande vrak att berätta om, tveka inte! Skriv några rader till MAT. Gärna en artikel, men tryter orken så räcker det med en blänkare för att hålla intresset uppe. Redaktionen tar tacksamt emot bidrag, gärna illustrerade. Att kommunicera snabbt och interaktivt med MAS och MAT kan bli framtidens melodi. IT-åldern för ju det goda med sig att möjligheterna att nå varandra ständigt ökar. Informationsutbytet ökar med följd att vi förhoppningsvis kan knyta fler medlemmar till sällskapet.